

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

АРЕФ'ЄВ ВОЛОДИМИР ОЛЕГОВИЧ

УДК 621:658.14

**УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ
ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04. – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана в Приватному вищому навчальному закладі «Європейський університет»

Науковий керівник:

доктор технічних наук, професор
Міхайленко Віктор Мефодійович,
Український науково-дослідний інститут системних досліджень, стабілізації та розвитку економіки при Європейському університеті, директор.

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Амосов Олег Юрійович,
Харківський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, перший заступник директора;

кандидат економічних наук, доцент
Воловельська Ірина Валеріївна,
Українська державна академія залізничного транспорту, доцент кафедри економіки, організації і управління підприємством.

Захист відбудеться «20» квітня 2012р. о 15³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.820.05 Української державної академії залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 3.501.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Української державної академії залізничного транспорту за адресою: 61050, м. Харків, майдан Фейєрбаха, 7, ауд. 2.209.

Автореферат розісланий «19» березня 2012р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Чорнобровка

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Сучасні промислові підприємства функціонують зазвичай в умовах динамічного середовища, що породжують загрози тактичного і стратегічного характеру. Серед таких загроз можна виділити нестачу ресурсів для фінансування безперервної їхньої діяльності, обмеження можливостей підтримувати процес розширеного відтворення, що загрожує загалом їх існуванню як економічної системи, з одного боку, та унеможливорює підвищення конкурентоспроможності, з другого. Саме тому набувають актуальності такі проблеми, як формування забезпечення економічної безпеки в цілому та фінансової безпеки як елемента захисту власних фінансових інтересів з метою створення відповідного підґрунтя для збалансованого стійкого розвитку підприємства.

Особливого значення для підприємств залізничного транспортного машинобудування набувають питання фінансової безпеки, її формування та механізмів управління нею. Це стосується як виробничої структури відповідних транспортних підприємств, так і машинобудівних. Від якості та сучасного рівня рухомого складу залежить його стабільна робота, здатність до розширеного відтворення та подальшого розвитку. Залізничне транспортне машинобудування створює передумови для безперебійного функціонування залізниці, забезпечує базові елементи як економічної та фінансової безпеки транспортних підприємств, а також перевезень та безпечного життя пасажирів.

Питання фінансової безпеки розглядаються дослідниками здебільшого як складова економічної безпеки держави або підприємства. Так, з позиції теорії і практики формування економічної безпеки макrorівня ця проблема висвітлюється у роботах О. І. Барановського, І. А. Бланка, В. Гейця, З. С. Варналія, Т. Г. Васильціва, М. М. Єрмошенка, Я. А. Жаліла, Т. Т. Ковальчука, І. Р. Михасюка, В. І. Мунтіяна, Є. А. Олейнікова, Г. А. Пастернак-Таранушенка, С. К. Реверчука та інших авторів. Аспекти фінансової безпеки підприємства та удосконалення управління нею досліджували О. Амосов, О. Барановський, І. Бланк, І. Воловельська, К. Горячева, А.В. Козаченко, Т. Кузенко, В. Михайленко, В.П. Пономарьов, А. Сухоруков та ін.

Сучасні вимоги щодо для подальшого розвитку залізничного транспорту та відповідного машинобудування породжують необхідність розробки й удосконалення підходів щодо створення умов для інвестування та підвищення конкурентоспроможності відповідних підприємств. Актуальність досліджуваної теми визначається необхідністю поглибленого висвітлення питань управління фінансовою безпекою з позицій діагностики та прогнозування її рівня з урахуванням особливостей впливу внутрішнього і зовнішнього середовища, тобто формування комплексного підходу до її формування.

Наукова і практична актуальність зазначених питань зумовила вибір теми дисертації, визначила мету і завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Європейського університету: "Менеджмент стратегічного розвитку підприємств та підприємництва невиробничої сфери" (номер держ. реєстрації № 0107U002009), особисто дисертантом розроблені методичні

підходи до оцінки тактичної та стратегічної складової фінансової безпеки підприємств залізничного транспорту; Національного авіаційного університету «Організація і методика бухгалтерського обліку і аудиту необоротних активів підприємства» № 84/11.01.04, особисто автором виконано обґрунтування місця основних активів у забезпеченні фінансової безпеки та діагностика обраних показників.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні, уточненні наукових положень та розробці методичних рекомендацій щодо управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування.

Відповідно до визначеної мети сформовано та вирішено такі завдання дослідження:

обґрунтовано місце фінансової безпеки у системі економічної безпеки підприємства;

розкрито сутність та складові фінансової безпеки підприємства;

проведено теоретичне узагальнення підходів до управління фінансовою безпекою підприємства;

узагальнено фактори формування фінансової безпеки підприємств;

удосконалено методичний підхід до оцінки поточної фінансової безпеки підприємства та її стратегічної складової з урахуванням особливостей залізничного транспортного машинобудування;

сформовано засади інтегрального оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування

розроблено методичний підхід до прогнозування рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування на підставі пов'язаних показників впливу;

визначено складові механізми управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування;

запропоновано концептуальний підхід до формування напрямів підвищення фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування.

Об'єктом дослідження є процеси формування фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та практичні засади управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дисертаційного дослідження стали сучасні наукові дослідження вітчизняних та зарубіжних учених-економістів в напрямку удосконалення управління формування фінансової безпеки залізничного транспортного машинобудування.

Виконання поставлених у роботі завдань здійснювалось на основі застосування розгалуженого методичного інструментарію: системно-логічних, науково-аналітичних та історичних методів при опрацюванні, узагальненні і систематизації наукових підходів щодо визначення місця, сутності та складових

поняття фінансової безпеки; діалектичного методу пізнання та шляхом абстрактно-логічного узагальнення теоретичних положень стосовно управління формуванням фінансової безпеки; використання порівнянь, статистичного аналізу – при проведенні аналізу чинників, що обумовлюють фінансову безпеку у поточній та стратегічній діяльності; багатомірного статистичного аналізу та економіко-математичного моделювання при визначенні основних показників впливу; застосування методичного підходу при визначенні рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування; використання графічного наочного зображення теоретичного матеріалу та забезпечення порівнянності аналітичних результатів дисертаційного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в узагальненні теоретичних засад і розробці методичних підходів щодо вдосконалення управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування. Основні елементи наукової новизни, які винесено на захист, полягають у наступному:

вперше

запропоновано концептуальний підхід до формування напрямків підвищення фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування, що включає послідовність прийняття рішення на тактичному та стратегічному рівнях та базується на прогностичних моделях їхніх інтегральних показників фінансової безпеки, що забезпечило визначення шляхів удосконалення функціонального підґрунтя управління;

удосконалено:

механізм управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування, що дозволяє встановити існування загроз фінансовій безпеці підприємства та, на відміну від існуючих, ґрунтується на можливості урахування її специфіки для кожного з досліджуваних підприємств в системі фінансових відносин;

сукупність факторів формування фінансової безпеки підприємств машинобудування, що впливають на управління нею через визначені особливості та дозволяє визначити раціональність впливів, що підвищує керованість процесу формування фінансової безпеки через обґрунтовані напрямки впливу на її рівень;

засади інтегрального оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування, що базується на використанні трирівневого підходу та, на відміну від існуючих, дозволяє здійснити її вимір та розробити відповідні заходи щодо підвищення фінансової безпеки для кожного через визначення найбільш впливових чинників;

дістало подальшого розвитку:

удосконалено методичний підхід до оцінки фінансової безпеки підприємства через вибір показників щодо поточної та стратегічної складової з

урахуванням особливостей залізничного транспортного машинобудування, що, на відміну від існуючих, враховує їх співвідношення ;

поняття «фінансова безпека підприємства» як здатність протидіяти загрозам його діяльності, забезпечувати стійкий стан фінансової системи підприємства та бути передумовою розвиткових процесів, що, на відміну від існуючих, враховує просторові та предметні властивості фінансових відносин;

алгоритм формування фінансової безпеки на підставі підходів до управління нею в системі економічної безпеки підприємства з урахуванням фінансових інтересів, потреб, площин, що на відміну від існуючих, дозволяє враховувати ризикоутворюючі фактори.

Практичне значення одержаних результатів полягає у формулюванні практичних рекомендацій щодо удосконалення методів управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування.

Це передбачає визначення способів взаємодії окремих складових фінансової безпеки, її рівня та наявності фінансових ресурсів, якості їх використання, уточнення фінансових відносин через систему розрахунків. Такий підхід дозволяє обґрунтувати управлінські рішення та впливи, спрямовані на формування фінансової безпеки з урахуванням особливостей залізничного транспортного машинобудування.

Розроблені в дисертаційній роботі базові положення, методичні підходи, рекомендації та висновки були використані: при розробці заходів щодо удосконалення управління формуванням фінансової безпеки залізничного транспортного машинобудування. Запропоновані в дисертації висновки та рекомендації, які мають прикладний характер, впроваджено в практику діяльності таких підприємств і державних установ: Головного управління економіки Харківської обласної державної адміністрації (довідка № 05-1-38/3500/1 від 27.12.2011 р.); ТОВ «Харківтрансмашпроект» (довідка № 183/27 від 20.12.2011 р.); ТОВ «Конотопський завод по ремонту дизель-потягів» (довідка № 257-11 від 11.04.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, методичні розробки та висновки дисертаційного дослідження є результатом самостійної роботи автора. В публікаціях висвітлено основні положення та новизна дисертаційної роботи. У науковій праці [5], виконаній у співавторстві, здобувач розробив особисто методичний підхід до оцінки основних аспектів стратегічної складової фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації оприлюднені та знайшли схвалення на наукових конференціях: 111 науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку підприємництва» (м. Харків, 11 грудня 2009 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування ефективного механізму корпоративного управління – сучасний стан та перспективи» (м. Миколаїв, 21 квітня 2009 р.);

Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку» (м. Дніпропетровськ, 11 грудня 2009 р.); Науково-практичній конференції «Інвестиційна політика України: проблеми теорії і практики» (м. Київ, 18-19 листопада 2010 р.); Науково-практичній конференції «Інвестиційна політика України: проблеми теорії і практики» (м. Київ, 18-19 листопада 2010 р.); Всеукраїнських наукових економічних читаннях з міжнародною участю «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: шляхи та засоби побудови» (м. Миколаїв, 19-20 травня 2011 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інноваційні моделі розвитку фінансової, економіко-виробничої, освітньої і соціально-гуманітарної сфери діяльності» (м. Харків, 14 грудня 2011 р.).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 17 наукових праць з яких 10 статей у фахових наукових виданнях і 7 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг друкованих праць становить 4,8 у. друк. арк., з яких особисто автору належать 4,5 у. друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертаційної роботи 263 сторінки машинописного тексту, з них 208 сторінок основного тексту, 30 таблиць на 20 сторінках, 43 рисунки на 29 сторінках, 3 додатки на 38 сторінках, список використаних джерел із 225 найменувань на 15 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертації обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи, відомості щодо апробації результатів дослідження.

У першому розділі роботи «**Теоретико-методичні основи формування фінансової безпеки підприємства**» розкрито місце та значення фінансової безпеки у загальній економічній безпеці, її сутність, досліджені фактори, що обумовлюють її формування та особливості для підприємств залізничного транспортного машинобудування; узагальнено підходи щодо змісту управління формуванням фінансової безпеки.

Узагальнення показали, що основою забезпечення умов безпечного розвитку підприємств є дослідження природи безпеки шляхом визначення суті взаємопов'язаних категорій, які у сукупності формують систему безпеки через поетапне розкриття основних ознак та взаємозв'язків між термінами «невизначеність», «небезпека», «ризик» та «загроза». Таким чином сформовано відповідний ланцюг, з якого для встановлено умови, причини та наслідки порушення фінансової безпеки, що стало теоретичною основою для формування методичних засад управління фінансовою безпекою.

Дослідження концептуальних підходів щодо трактування поняття „фінансова безпека” та визначення її місця у системі економічної безпеки

обумовили проведення узагальнюючого аналізу рівнів прояву економічної безпеки та існуючих поглядів на трактування поняття „економічна безпека”.

Незалежно від рівня забезпечення ефективного управління економічною безпекою потребує її структуризації на складові, визначальне місце серед яких, за вагомістю впливу на реалізацію інших елементів та економічної безпеки в цілому, займає фінансова безпека. Узагальнення існуючих поглядів на суть цієї пріоритетної складової економічної безпеки показало наявність трьох відмінних концептуальних підходів щодо її трактування. Основою останніх є ресурсно-функціональна концепція, процесна концепція або діяльнісний підхід та концепція ризику. Узагальнення відомих концепцій дало підставу для формулювання автором власного визначення поняття фінансової безпеки як збалансованості фінансових інтересів усіх учасників виробничого процесу відповідно до потреб підприємства з метою досягнення поточних та стратегічних цілей і попередження та усунення основних джерел небезпек.

У наукових доробках провідних вчених проблема фінансової безпеки підприємства переважно розглядається у контексті таких економічних понять, як «фінансова стабільність», «фінансова стійкість» та «фінансова стратегія», що і характеризуються наявністю як спільних, так і відмінних ознак. Це обумовило необхідність їх узагальнення, аналізу та формування власного визначення фінансової безпеки підприємства як здатності протидіяти загрозам його діяльності, забезпечувати стійкий стан фінансової системи підприємства та збалансованість фінансових інтересів всіх учасників виробничого процесу, бути передумовою розвиткових процесів, відповідно до потреб підприємства щодо досягнення поточних та стратегічних цілей з метою усунення та попередження основних джерел небезпек та забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку.

Відповідно до даного визначення, на нашу точку зору, гарантування фінансової безпеки необхідно розглядати у двох основних площинах: стратегічній та тактичній. Кожна з цих площин реалізується через своє функціональне призначення - формувати фінансову безпеку та забезпечувати результативність господарської діяльності в цілому (Рис.1).

Визначення можливостей та передумов забезпечення фінансової безпеки дає підставу виокремити основні елементи економічної безпеки та розробити модель управління фінансовою безпекою підприємств залізничного транспортного машинобудування з урахуванням його особливостей.

Дослідження еволюційних процесів у формуванні підходів до управління фінансовою безпекою підприємства показує, що найбільшого поширення та розвитку набули інформаційний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий, інституційний та кібернетичний підходи. Аналіз переваг та недоліків кожного із зазначених підходів дає підставу для обґрунтування таких його

складових: системи принципів, методів, механізмів, фінансової структури, системи забезпечення, діагностики та моніторингу.

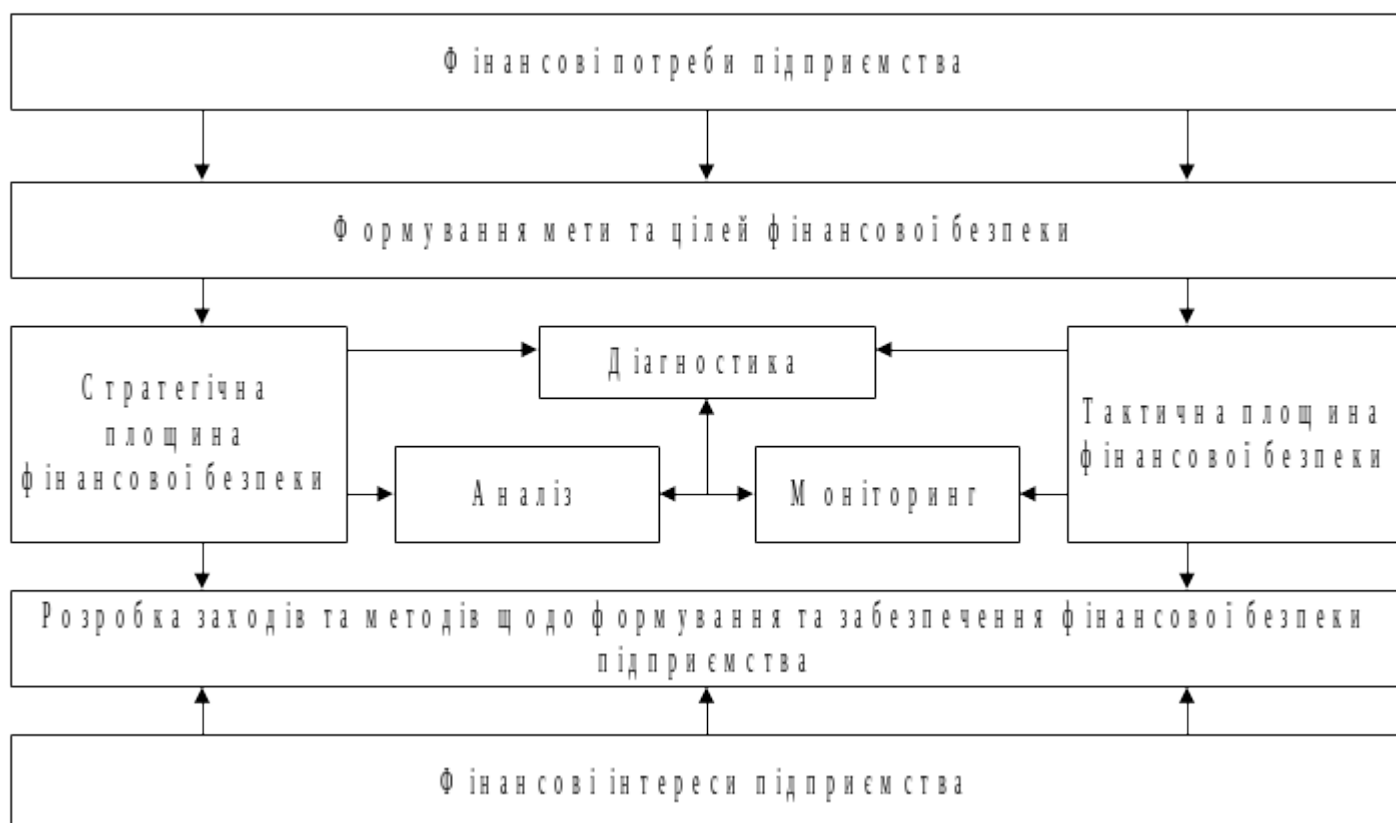

Рис.1. Взаємозв'язок фінансових потреб та інтересів при формуванні визначення фінансової безпеки підприємства

Проведена нами порівняльна характеристика класифікації видів фінансової безпеки деталізує систему фінансової безпеки підприємства у плані визначення взаємозв'язків окремих її структурних елементів та доповнює класифікацію елементів фінансової безпеки. За своєю суттю, здійснені доповнення спрощують розробку заходів щодо оцінки існуючих загроз та небезпек можливого погіршення фінансової безпеки і надають можливість розробляти цільові та дієві заходи з урахуванням фінансових інтересів та потреб підприємства.

Виходячи з того, що формування фінансової безпеки є важливим для вирішення як поточних завдань підприємства, що характеризують ефективність господарської діяльності в теперішньому часі, так і для реалізації перспективних завдань щодо забезпечення результативності у довгостроковому часовому просторі, нами розроблено алгоритм формування фінансової безпеки підприємства.

У другому розділі роботи «**Діагностика формування фінансової безпеки підприємств залізнично-транспортного машинобудування**» проаналізовано стан та обґрунтовано тенденції розвитку важкого

машинобудування та залізничного транспортного машинобудування, проведено оцінку поточної та стратегічної складової фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування як обумовлюючого чинника забезпечення фінансової безпеки їхньої діяльності.

Проведений аналіз показав, що фінансова криза в Україні внаслідок ускладнення трансформаційних процесів та через неготовність вітчизняних підприємств успішно функціонувати в умовах відкритої економіки, була для них особливо нищівною. Це, зокрема, відобразилось на зниженні економічної, в т.ч. і фінансової безпеки, суб'єктів господарювання. Так, кризовий період 2008-2009 рр. характеризувався для підприємств важкого машинобудування критично високими темпами скорочення обсягів виробництва за основними асортиментними групами, які сягнули рівня 80-90% у 2009 р. порівняно з 2008 р., негативними результатами господарської діяльності у вигляді збитків, та, відповідно, зростання частки збиткових підприємств, зниженням інноваційно-інвестиційного потенціалу через скорочення інвестицій в основний капітал та нематеріальні активи, відпливом людського капіталу, внаслідок неефективної мотиваційної політики тощо. Всі ці фактори у сукупності негативно вплинули на формування та забезпечення фінансової безпеки підприємницьких структур зазначеного виду діяльності.

Для оцінки стану підприємств залізничного транспортного машинобудування нами було досліджено шість провідних українських підприємств цієї галузі.

Передумовами формування фінансової безпеки, як відомо, є визначення поточного стану та перспективного напрямку розвитку певного підприємства, за допомогою оцінювання основних параметрів його фінансової сфери функціонування. Разом з тим стратегічний аспект фінансової безпеки має бути розглянутий в єдиному контексті її забезпечення, тому в роботі розроблено цілісний методичний підхід до оцінки тактичного та стратегічного аспектів безпеки. (Рис.2). Поточна фінансова безпека охарактеризовано через сукупність показників, які відображають динаміку абсолютних та відносних показників щодо фінансових результатів діяльності, оборотності господарської діяльності, платоспроможності, співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованостей підприємства.

Здійснена оцінка поточної фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування сформованої вибірки (рис.3) якісно характеризує основні параметри їхнього функціонування, зокрема наявність таких негативних фактів: критично висока збитковість господарської діяльності; зниження або ж критичний рівень рентабельності виробництва; незадовільний рівень оборотності, що створює дефіцит обігових коштів; низька ліквідність та платоспроможність; зростання рівня дебіторської та кредиторської заборгованостей, що унеможлиблює своєчасний розрахунок з

контрагентами і гальмує виробничий процес. Все це у сукупності є свідченням низького поточного рівня фінансової безпеки машинобудівних підприємств.

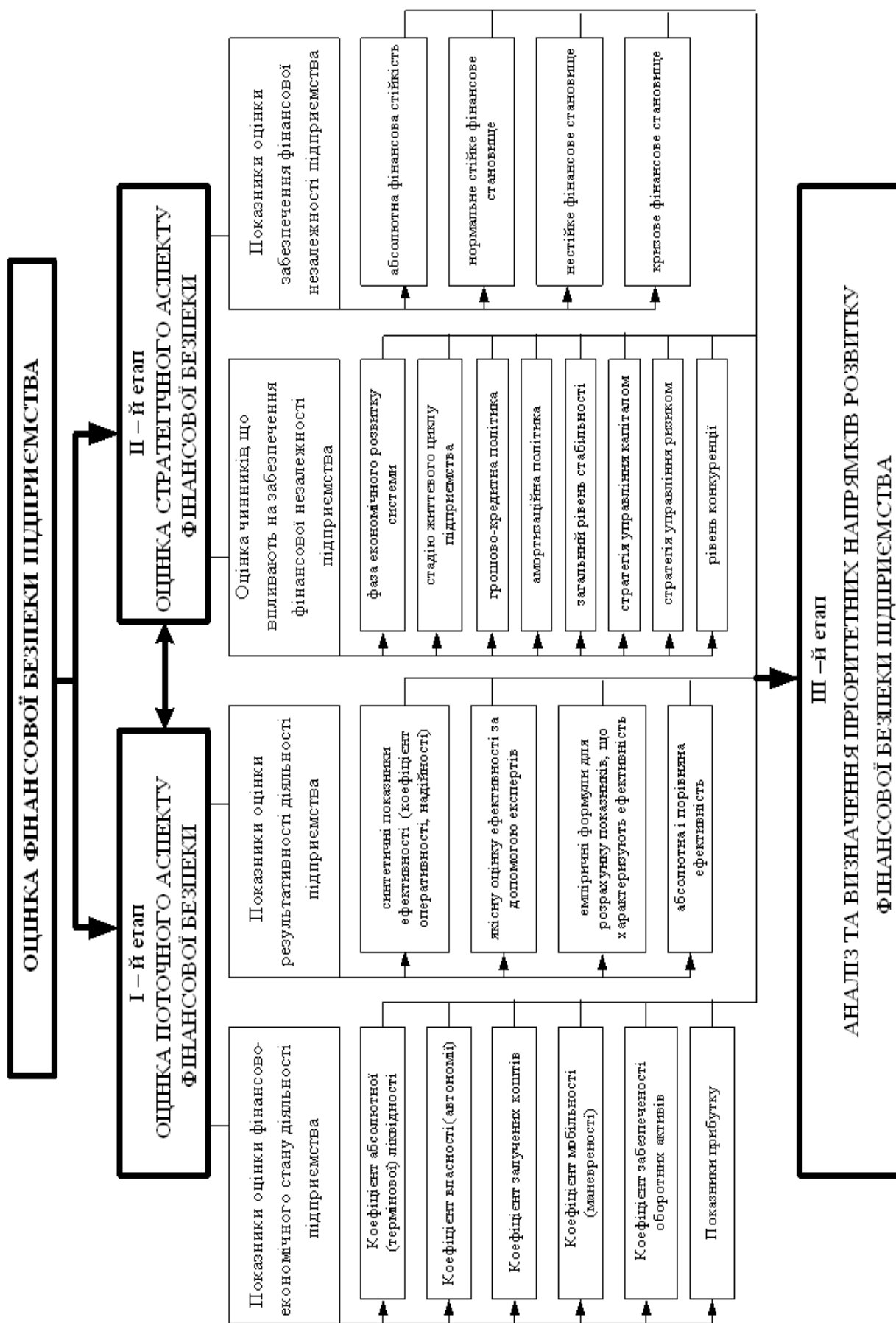

Рис 2. Методичний підхід оцінки тактичного та стратегічного аспектів фінансової безпеки підприємств залізничного машинобудування

Оцінка нами результативності виробничої діяльності інших досліджуваних підприємств показала достатню забезпеченість поточної фінансової безпеки, хоча слід відмітити нестабільність отриманих основних фінансових результатів діяльності підприємств. Зокрема, для ВАТ „Крюківський вагонобудівний завод” характерним було поступове зростання прибутку впродовж 2006 – 2008 років, що забезпечило підприємству зростання прибутковості господарської діяльності відповідно по роках 20,3%, 214,3% та 29,4%. У 2009 р. спостерігалось незначне зниження результативності господарської діяльності ВАТ, що призвело до зниження рівня поточної фінансової безпеки цього підприємства. У 2010 р. рентабельність підприємства зросла на 8,5 % і досягла 20,6%.

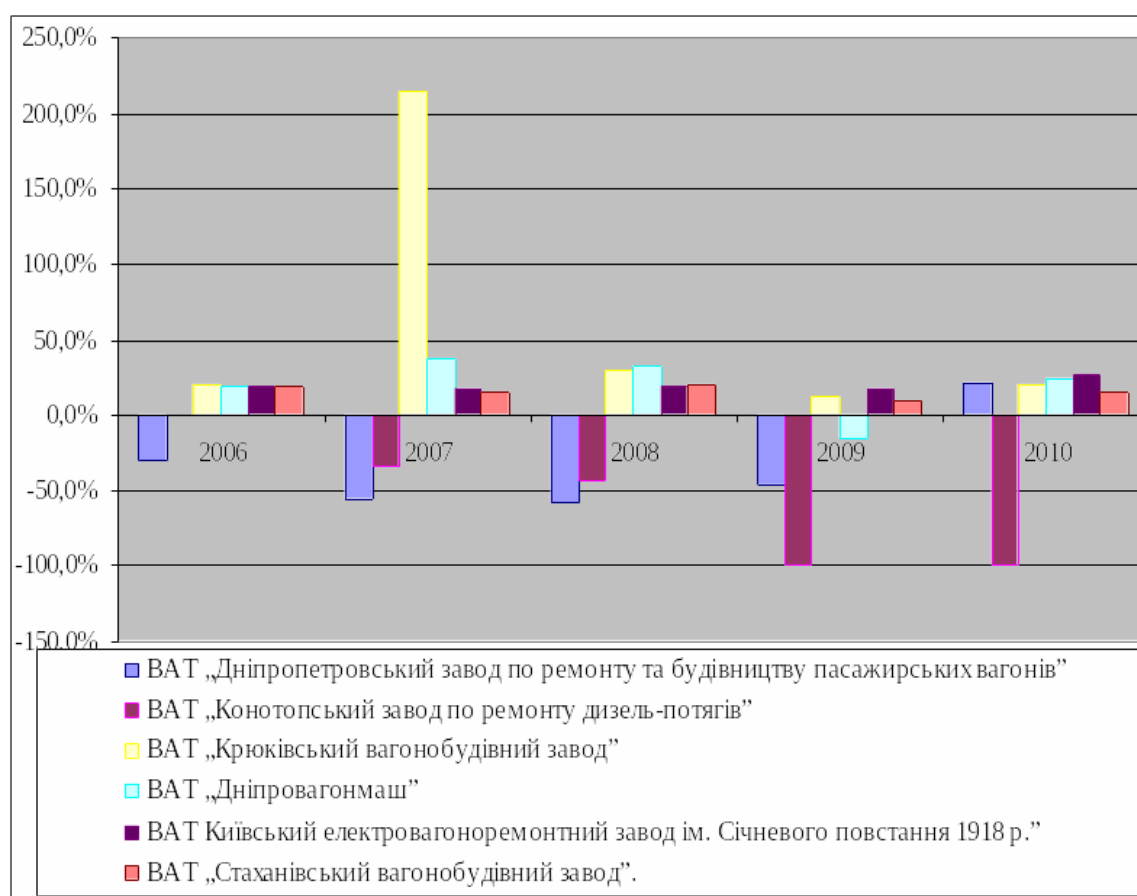

Рис. 3. Динаміка рентабельності виробництва діяльності підприємств залізнично-транспортного машинобудування за 2006 – 2010 рр.

Оцінка стратегічної фінансової безпеки методично ґрунтувалася на врахуванні балансу наявних ресурсів та реальних можливостей підприємства щодо їхнього формування. Нам вдалося встановити, що для більшості досліджуваних підприємств залізничного транспортного машинобудування упродовж 2006-2010 рр. були характерними: недостатнє забезпечення фінансування ресурсної бази; підтримання лише мінімального рівня фінансової стійкості; необхідність використання зовнішніх джерел фінансування, що в умовах невизначеності зовнішнього середовища створювало передумови для

виникнення небезпек, ризиків та загроз; неефективна структура активів, що знижувала ліквідність та ефективність використання власних джерел фінансування тощо. У загальному підсумку це свідчить про необхідність удосконалення системи формування фінансової безпеки шляхом розробки відповідного методичного забезпечення.

Для того, щоб забезпечити достатній рівень фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування, підтримання задовільного рівня абсолютних та відносних показників фінансової стійкості, зокрема забезпечити поточну діяльність власними оборотними коштами та критично високий рівень залучених коштів тощо, необхідно розробити концептуальний підхід до формування відповідних фінансових стратегій, окремих елементів фінансової безпеки та механізму управління нею.

У третьому розділі **«Напрямки удосконалення управління формуванням фінансової безпеки підприємства»** розроблено методичний підхід інтегрального оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування та механізм управління нею, викладені концептуальні основи управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування на стратегічному та тактичному рівнях.

Встановлено, що непрогнозованість змін зовнішнього та внутрішнього середовища потребує управління фінансовою безпекою на основі проведення систематичного моніторингу. Для здійснення такого моніторингу розроблені методичні засади на основі якісної оцінки рівня фінансової безпеки із застосуванням градації на «низьку», «задовільну» та «високу». Останнє дає можливість розробляти та реалізувати адекватні заходи з метою нейтралізації та захисту від небезпек, ризиків та загроз.

На базі проведеної оцінки рівня фінансової безпеки сформованої репрезентативної вибірки підприємств важкого машинобудування, в основу якої було покладено визначення інтегрального показника за низку років, ідентифіковано рівень фінансової безпеки більшості підприємств як «середній». Причиною був невисокий рівень складових компонентів, зокрема, фінансової стійкості, ліквідності, рентабельності та ін., що переконливо засвідчувало необхідність розроблення та реалізації заходів для удосконалення управління їхньою фінансовою безпекою (табл. 1).

Доведено, що гарантування фінансової безпеки підприємства передбачає не лише визначення фактичного рівня безпеки та дослідження впливу на неї ключових факторів, але і прогнозування можливих тенденцій змін за допомогою математичного апарату, зокрема із застосуванням моделі адаптивного згладжування. Це дозволило отримати лінію тренду та прогнозований рівень фінансової безпеки на 10 наступних періодів як основи для розробки та реалізації управлінських рішень у системі фінансової безпеки.

Результати інтегрального оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування

Показник	ВАТ „Дніпропетровський завод по ремонту та будівництву пасажирських	ВАТ „Конопський завод по ремонту дизель-потягів”	ВАТ „Крюківський вагонобудівний завод”	ВАТ „Дніпровагонмаш”	ВАТ „Київський електроввагонремонтний Завод ім. Січневого	ВАТ „Стаханівський вагонобудівний завод”
Коефіцієнт незалежності	0,633	0,511	0,741	0,194	0,533	0,574
Коефіцієнт фінансової залежності	0,586	0,332	0,482	0,126	0,394	0,373
Коефіцієнт фінансової стабільності	0,595	0,393	0,570	0,985	0,901	0,987
Коефіцієнт мобільності	0,446	0,295	0,687	0,739	0,676	0,740
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,491	0,324	0,512	0,813	0,743	0,814
Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	0,613	0,719	0,741	0,576	0,577	0,275
Коефіцієнт структури довгострокових вкладень	0,453	0,467	0,482	0,426	0,375	0,179
Коефіцієнт короткострокової заборгованості	0,941	0,553	0,570	0,885	0,444	0,985
Коефіцієнт автономії джерел формування запасів	0,777	0,666	0,427	0,730	0,333	0,879
Коефіцієнт кредиторської заборгованості	0,855	0,497	0,470	0,804	0,366	0,989
Інтегральний рівень (І заг.)	0,639	0,476	0,568	0,628	0,534	0,680
Рівень фінансової безпеки	середній	середній	середній	середній	середній	високий

Суть розробленої інтегральної моделі визначення рівня фінансової безпеки полягає у поетапному оцінюванні рівня безпеки через розрахунок сукупності показників, через інтегральні оцінки та визначення стану безпеки. Аналіз кореляційних зв'язків, побудова кореляційно-регресійної моделі та ідентифікація впливу факторів забезпечують отримання достовірної інформації для розроблення та реалізації управлінських рішень з метою досягнення фінансових результатів в умовах невизначеності та існування внутрішніх і зовнішніх загроз.

Для створення механізму управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування нами розроблено моделі управління формуванням фінансової безпеки підприємств. Це потребує

використання механізмів постійного відстежування внутрішнього та зовнішнього середовища з метою вчасного виявлення факторів, що створюють загрозу для підприємства (Рис. 4).

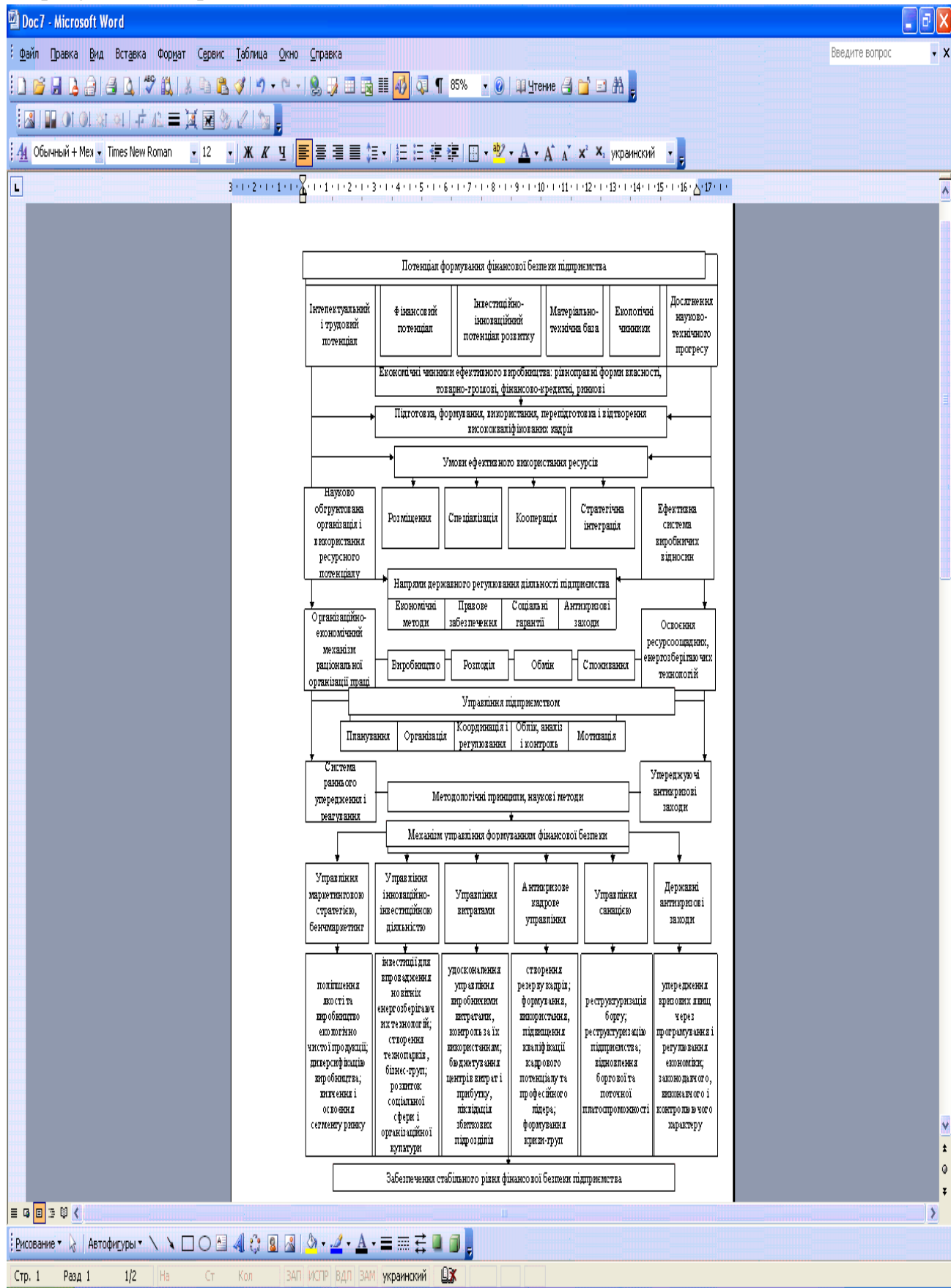

Рис. 4. Модель управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування

Встановлено, що реалізувати такий механізм можна за допомогою концептуально-логічної схеми з урахуванням внутрішніх та зовнішніх факторів. Така схема дає можливість забезпечити коригування систем стратегічних цілей та тактичних завдань, узгоджувати складові фінансової безпеки та формувати підґрунтя для прийняття стратегічних і тактичних рішень.

Елементом застосування єдиного підходу до управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування є розроблений концептуальний підхід до управління безпекою на стратегічному та тактичному рівні. Фінансову безпеку пропонується розглядати як багатоаспектний процес, що накладається на організаційну структуру підприємства. Для кожного з досліджуваних підприємств у роботі розраховано прогноз рівня фінансової безпеки та розроблено заходи її підтримки або розвитку шляхом реалізації обґрунтованих стратегій.

В цілому, в дисертації вирішено наукове завдання формування теоретичних підходів та практичного інструментарію щодо управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування через здійснення управління на двох взаємопов'язаних рівнях: стратегічному й тактичному. Реалізація цього завдання передбачає розробку механізму та відповідної концепції, що ґрунтується на визначених методичних засадах оцінювання поточної та стратегічної безпеки, формування інтегрального показника та прогнозування рівня фінансової безпеки. І на цій основі - розробку та реалізацію відповідних управлінських рішень щодо вибору та втілення в життя запропонованих стратегій.

ВИСНОВКИ

Виконане дисертаційне дослідження присвячене вирішенню актуальної проблеми науково-теоретичного обґрунтування і розробки прикладних методик реалізації фінансових стратегій, втілення в життя технологій та інструментарію управління формуванням фінансової безпеки підприємств. Результати та висновки дисертаційної роботи ґрунтуються на використанні наукових здобутків у галузі сучасних теорій управління, економічної та фінансової безпеки підприємств.

Обґрунтовано місце фінансової безпеки у системі економічної безпеки підприємства як провідного елемента, здатного забезпечити підприємство від руйнівного впливу негативних факторів. Запропоновано авторське визначення поняття «фінансова безпека підприємства», що на наш погляд, повніше відповідає відображенню його як здатності протидіяти загрозам діяльності підприємств, забезпечувати стійкий стан їхньої фінансової системи та бути передумовою розвиткових процесів, що передбачають врахування просторових та предметних властивостей фінансових відносин.

Проведене теоретичне узагальнення науково-теоретичних підходів щодо управління формуванням фінансової безпеки підприємств: узагальнено

теоретичні основи щодо визначення економічної безпеки, а також сутності й місця фінансової безпеки у складі економічної безпеки; особливості її забезпечення; класифіковано методи та підходи до управління фінансовою безпекою підприємства; розроблено алгоритм формування фінансової безпеки на підставі підходів до управління нею у системі економічної безпеки підприємства з урахуванням фінансових інтересів, потреб, площин, що дає можливість враховувати вплив факторів ризику.

Дослідження еволюційних процесів на шляху формування підходів до управління фінансовою безпекою підприємства, дає підставу для висновку, що найбільшого поширення та розвитку в цій галузі набули інформаційний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий, інституційний та кібернетичний підходи. Виявлення переваг та недоліків кожного із зазначених підходів, дозволило обґрунтувати такі його складові: систему принципів, методів, механізмів, фінансову структуру, систему забезпечення, діагностики та моніторингу

Здійснене дослідження сучасного стану залізничного транспортного машинобудування показує, що, незважаючи на його стабільне функціонування, існують серйозні перешкоди, без усунення яких стає проблематичним проведення ефективних ринкових перетворень в цій галузі. Це дозволило визначити фактори, що обумовлюють тенденції формування загроз для функціонування означених підприємств. Це насамперед недолік інвестицій і обмежені можливості залучення їх у необхідних обсягах; перехресне субсидування збиткових видів діяльності за рахунок прибуткових.

Удосконалено методичний підхід до оцінки поточної фінансової безпеки підприємства та його стратегічної складової з урахуванням особливостей залізничного транспортного машинобудування. За результатами використання методичного підходу обґрунтовано найвпливовіші показники в аспекті формування їхньої фінансової безпеки.

Сформовано засади інтегрального оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування, і на їхній основі визначено рівень фінансової безпеки кожного з досліджуваних підприємств. З використанням розробленої моделі вдалося обґрунтувати найвпливовіші показники їхньої господарської діяльності.

У дисертації розроблено та обґрунтовано механізм управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування, що дає можливість встановлювати існування загроз фінансовій безпеці підприємства завдяки урахуванню специфічності прояву факторів впливу в умовах кожного з досліджуваних підприємств в системі фінансових відносин. Запропоновано концептуальний підхід до формування напрямків посилення фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування: послідовність прийняття рішень на тактичному та стратегічному рівнях, використання прогнозних моделей їхніх

інтегральних показників фінансової безпеки, що забезпечило визначення шляхів удосконалення функціонального підґрунтя управління.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Ареф'єв В. О. Резерви збільшення прибутку і рентабельності підприємств [Текст] / В. О. Ареф'єв // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Випуск 31. – К.: НАУ, 2009. – С. 103-110.

2. Ареф'єв В. О. Методичні підходи до оцінки фінансової безпеки підприємств [Текст] / В. О. Ареф'єв // Вестник технического университета «ХПИ». – 2010. – № 60. – С. 71-77.

3. Ареф'єв В. О. Теоретичні підходи до управління формуванням фінансової безпеки підприємства [Текст] / В. О. Ареф'єв // Проблеми системного підходу в економіці. Випуск 4, 2010 // <http://www.nbuu.gov.ua/e-journals/PSPE/index.htm>.

4. Ареф'єв В. О. Сутність та особливості фінансової безпеки підприємства як економічної категорії [Текст] / В. О. Ареф'єв // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 32. – С. 167-170.

5. Михайленко В. М. Методичний підхід оцінки стратегічної складової фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування [Текст] / В. М. Михайленко, В. О. Ареф'єв // Економіка і управління. – Національна Академія природоохоронного та курортного будівництва. – 2011. – №5. – С. 36-43. *(Особистий внесок здобувача полягає в розробці методичного підходу до оцінки основних аспектів стратегічної складової фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування).*

6. Ареф'єв В. О. Концептуальні підходи щодо управління фінансовою безпекою підприємства на стратегічному та тактичному рівнях [Текст] / В. О. Ареф'єв // Бізнес Інформ. – № 12. – 2011. – С. 74-76.

7. Ареф'єв В. О. Тактичний рівень фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування: аналітичний аспект [Текст] / В. О. Ареф'єв // Економіка і управління. – Національна Академія природоохоронного та курортного будівництва. – 2011. - №6. – С. 108-116.

8. Ареф'єв В. О. Моделювання управлінських впливів щодо формування системи фінансової безпеки підприємств [Текст] / В. О. Ареф'єв // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 36. – С. 110-112.

9. Ареф'єв В. О. Прогнозування рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування [Текст] / В. О. Ареф'єв // Проблеми системного підходу в економіці: Збірник наукових праць: Випуск 39. – К.: НАУ, 2011. – С. 14-19.

10. Ареф'єв В. О. Інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки підприємств [Текст] / В. О. Ареф'єв // Інвестиції: практика та досвід. – 2011. – № 24. – С. 55 – 56.

Тези доповідей на конференціях:

11. Ареф'єв В. О. Методичні підходи до формування фінансових планів підприємств [Текст] / В. О. Ареф'єв // Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: матеріали 111 науково-практичної конференції, Харків, 11 грудня 2009. – Харків, ФОП Павлов М.Ю., 2009. – С. 27-28.

12. Ареф'єв В. О. Сутність та необхідність корпоративної культури підприємства [Текст] / В. О. Ареф'єв // Формування ефективного механізму корпоративного управління – сучасний стан та перспективи: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції 23 квітня 2009 р. – Миколаїв: НУК, 2009. – 164 с.

13. Ареф'єв В. О. Роль капіталу в забезпеченні діяльності підприємства [Текст] / В. О. Ареф'єв // Соціально-економічні проблеми регіонального розвитку: матеріали Х1 міжнародної науково-практичної конференції Дніпропетровськ, 11 грудня 2009 р. – Дніпропетровськ, Вид-во ІМА-прес, 2009. – С. 202-204.

14. Ареф'єв В. О. Соціально-економічний інститут інвестування як основа формування фінансової безпеки економічної системи [Текст] / В. О. Ареф'єв // Інвестиційна політика України: проблеми теорії і практики: матеріали науково-практичної конференції, Київ, 18-19 листопада 2010 р. – К.: Національний авіаційний університет, 2010. – С. 18-20.

15. Ареф'єв В. О. Особливості сучасної системи управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання [Текст] / В. О. Ареф'єв // Сучасна система економічних та суспільно-політичних відносин в умовах глобалізаційних процесів: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків, 22 квітня 2010 р. – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2010. – С. 84-86.

16. Ареф'єв В. О. Економічна сутність фінансових ресурсів підприємств [Текст] / В. О. Ареф'єв // Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: шляхи та засоби побудови: Матеріали всеукраїнських наукових економічних читань з міжнародною участю 19-20 травня 2011. – Миколаїв: НУК, 2011. – С. 43-46.

17. Ареф'єв В. О. Фактори впливу на формування ринку машинобудування [Текст] / В. О. Ареф'єв // Стратегії стійкого розвитку економіки: матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції. Київ, 27 квітня 2011. – К.: Вид-во Європейського університету, 2011. – С. 253-256.

АНОТАЦІЯ

Ареф'єв В. О. Управління формуванням фінансової безпеки підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності) – Українська державна академія залізничного транспорту Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Харків, 2012.

У дисертаційній роботі досліджено науково-теоретичні підходи щодо управління формуванням фінансової безпеки підприємств: узагальнено

теоретичні основи щодо визначення економічної безпеки, з'ясовано сутність, місце фінансової безпеки у складі економічної безпеки; особливості її забезпечення, класифіковано методи та підходи до управління фінансовою безпекою підприємства.

Проаналізовано стан та обґрунтовано тенденції розвитку важкого машинобудування, здійснено оцінку поточної та стратегічної складової фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування як обумовлюючого чинника забезпечення фінансової безпеки їхньої діяльності.

Розроблено методичний підхід до інтегрального оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування та механізм управління нею, визначено концептуальні основи управління формуванням фінансової безпеки підприємств залізничного транспортного машинобудування на стратегічному та тактичному рівнях, розроблено заходи забезпечення необхідного рівня фінансової безпеки для кожного з досліджуваних підприємств на підставі прогнозування її інтегрального показника.

Ключові слова: фінансова безпека, економічна безпека, управління формуванням фінансової безпеки, механізм, стратегія, підприємства залізничного транспортного машинобудування.

АННОТАЦІЯ

Арефьев В. О. Управление формированием финансовой безопасности предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Украинская государственная академия железнодорожного транспорта Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, Харьков, 2012.

В диссертационной работе исследованы научно-теоретические подходы относительно управления формированием финансовой безопасности предприятий: обобщены теоретические основы собственно определения экономической безопасности, изложены сущность, место финансовой безопасности в составе экономической безопасности; особенности ее обеспечения; классифицированы методы и подходы к управлению финансовой безопасностью предприятия.

Определение возможностей и предпосылок обеспечения финансовой безопасности на основании выделения основных элементов экономической безопасности обусловило необходимость разработать модель управления финансовой безопасностью предприятий железнодорожного транспортного машиностроения с учетом их соответствующих особенностей.

Исследование эволюции формирования подходов к управлению финансовой безопасностью предприятия показало, что наибольшее распространение и развитие в этом процессе получили информационный,

ресурсно-функциональный, программно-целевой, институциональный и кибернетический подходы. С учетом преимуществ и недостатков каждого из отмеченных подходов, обоснованы такие их составляющие: система принципов, методов, механизмов, финансовая структура, система обеспечения, диагностики и мониторинга.

По своей сути, осуществленные дополнения направлены на упрощение разработки мероприятий относительно оценки существующих угроз и опасностей, касающихся ухудшения финансовой безопасности и разработки целевых и действенных мероприятий в соответствии с финансовыми интересами и потребностями предприятия.

Проанализировано состояние и обоснованы тенденции развития тяжелого машиностроения, проведена оценка текущей и стратегической составляющей финансовой безопасности предприятий железнодорожного транспортного машиностроения как обуславливающего фактора обеспечения финансовой безопасности их деятельности.

Проведенный анализ показал, что финансовый кризис в Украине, вследствие сложности трансформационных процессов и неготовности отечественных предприятий к функционированию в условиях открытой экономики имел сокрушительные последствия, в частности, привело к значительному снижению экономической и в том числе и финансовой безопасности, субъектов хозяйствования. Возросло количество убыточных предприятий, вследствие сокращения инвестиций в основной капитал, снизился инновационно-инвестиционный потенциал, произошел отток человеческого капитала, что в совокупности негативно повлияло на формирование и обеспечение финансовой безопасности предпринимательских структур исследуемого вида деятельности.

Для оценки в исследовании были использованы данные шести ведущих предприятий железнодорожного транспортного машиностроения.

Установлено, что предпосылками формирования финансовой безопасности является определения текущего состояния и перспективного направления развития того или иного предприятия, посредством осуществления оценки основных параметров его финансовой сферы функционирования. Вместе с тем, стратегический аспект финансовой безопасности должен быть рассмотрен в едином контексте с ее обеспечением, поэтому нами разработан целостный методический подход к такой оценке. Текущая финансовая безопасность характеризуется совокупностью показателей, отображающих динамику абсолютных и относительных показателей относительно финансовых результатов деятельности, оборачиваемости, платежеспособности, соотношения дебиторской и кредиторской задолженностей.

Разработан методический подход интегрального оценивания уровня финансовой безопасности предприятий железнодорожного транспортного машиностроения, механизм управления ею, концептуальные основы управления формированием финансовой безопасности предприятий железнодорожного транспортного машиностроения на стратегическом и тактическом уровнях, а также предложены рекомендации по обеспечению

необходимого уровня финансовой безопасности для каждого из исследуемых предприятий на основании прогноза ее интегрального показателя.

Ключевые слова: финансовая безопасность, экономическая безопасность, управление формированием финансовой безопасности, механизм, стратегия, предприятия железнодорожного транспортного машиностроения.

ANNOTATION

Arefiev V. O. Management forming of financial safety of enterprises. – On rights of the manuscript.

The dissertation for the scientific degree of the candidate of economic sciences in specialty 08.00.04 - economy and managements of enterprises (after the types of economic activity). – Ukrainian State Academy of Railway Transport of the Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine, Kharkov, 2012.

In dissertation work theoretical approaches are investigational in relation to a management forming of financial safety of enterprises: theoretical bases are generalized in relation to determination of economic security, essence and place of financial safety in economic; features of her providing; classification of methods and going is conducted near the management of enterprise financial safety.

The state is analysed and progress of heavy engineering trends are reasonable, the estimation of current and strategic constituent of financial safety of enterprises of a railway transport engineer is conducted, as a stipulating factor of providing of financial safety of their activity.

Methodical approach of integral is worked out evaluation of financial strength of enterprises of a railway transport engineer security, management mechanism by her, conceptual government forming of financial safety of enterprises of a railway transport engineer bases on strategic and tactical levels, measures in relation to providing of necessary financial strength security for each of the investigated enterprises on the basis of prognosis of her integral index.

Key words: financial safety, economic security, management mechanism, strategic, enterprises of a railway transport engineer, forming of financial safety.